

Бондаренко О. К.,*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов природничих факультетів
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова***Миронова Л. А.,***старший викладач кафедри іноземних мов природничих факультетів
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова***Ульянова В. О.,***кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов природничих факультетів
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*

ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ УЯВЛЕННЯ ПРО СУЧАСНУ УКРАЇНСЬКУ ЖІНКУ У ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАННЯХ

Анотація. У представленій статті аналізуються особливості виявів мовної особистості сучасної української жінки у періодичних виданнях для жінок. Мовна особистість відчуває на собі безпосередній вплив екстралінгвальних факторів, і цей вплив знаходить своє відображення в текстах, зокрема, в україномовних періодичних виданнях, де закріплено широкий спектр ціннісних орієнтирів, гендерних упередження та стереотипів різних епох. Сучасні жіночі видання намагаються показати мовну особистість української жінки у всьому розмаїтті її комунікативних, психоментальних, емоційних та інших виявів, і ця презентаційна полісемантичність відбивається і в мовному конструюванні, яке синтезує всі виражальні засоби національної мови та її впливовий потенціал.

Мовний матеріал періодичних видань дозволив описати мовну особистість сучасної української жінки, виявити її характерні ознаки на сторінках публіцистичних текстів для жінок. Нами було виявлено, по-перше, що сучасні жінки успішно реалізують себе в кількох сферах життя і тільки в цьому випадку вважають себе щасливою жінкою, що відображається різними мовними засобами: використання форм складених дієслівних присудків, де основним компонентом виступає інфінітив і називає конкретну дію, а допоміжне дієслово передає граматичне значення: потрібно годувати, потрібно навчати; потрібно любити; не можу дозволити зупинитися.... По-друге, на сторінках ЗМІ з'являється образ Берегині, який зосереджує в собі декілька складових: мовну особистість – матері, яка характеризується і вербалізується з винятковою любов'ю та пошаною та «працюючої матері», що передбачає обов'язковість суспільно-корисної праці та виконання функцій матері, як природного призначення жінки.

Проаналізувавши мовний матеріал періодичних видань для жінок, нами було зроблено висновок, що базовою моделлю сучасної української жінки є індивідуалізована жінка, яка прагне поєднати природне призначення жінки-матері, Берегині і професійну успішність, суспільне визнання своїх інтелектуальних здібностей.

Ключові слова: лінгвістична гендерологія, мовна особистість, офіційна ідеологія, українська жінка, гендерні упередження, стереотип, ментальність, працююча матір, образ Берегині, періодичні видання для жінок.

Постановка проблеми. Дослідження в межах лінгвістичної гендерології у наш час залишаються актуальними та необхідними. У час домінування у лінгвістичних розвідках антропологічного підходу та дослідження мови в соціокультурному аспекті особливо актуальною постає проблема репрезентації людини у мові. Суспільні й мовні зміни тісно пов'язані між собою, отже, мова фіксує відбитки потужних трансформацій, суттєвих перетворень, значних подій, що відбуваються в соціумі. Актуальним у сучасній лінгвістиці є поняття мовна особистість, яку по-різному тлумачать науковці, але вони збігаються у загальному розумінні того, що мовна особистість репрезентує у мовленнєвій діяльності найхарактерніші особливості того чи іншого історичного часу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з теми. Феномен мовної особистості представляє великий інтерес для науковців, які працюють у різних галузях гуманітарного знання – психології, філософії, соціології, етнокультурології та інших галузей знань. В Україні над гендерною проблематикою працювали українці Ф.Бацевич, Я. Пузиренко, Л. Ставицька, О. Тараненко та ін.; германісти – О. Бессонова, О. Дудолодова, К. Піщикова та ін.; славісти – А. Архангельська, Н. Баландіна. Об'єктом уваги в гендерологічних студіях стали питання відмінностей, подібностей та особливостей репрезентації осіб чоловічої та жіночої статі в мові.

Мовна особистість відчуває на собі безпосередній вплив екстралінгвальних факторів, і цей вплив знаходить своє відображення в текстах, зокрема, в україномовних періодичних виданнях для жінок, де закріплено широкий спектр ціннісних орієнтирів, гендерних упередження та стереотипів. Цей факт доводить актуальність і перспективність виявлення особливостей мовної особистості на такому матеріалі.

Мета нашого дослідження – описати мовну особистість сучасної української жінки, виявити її характерні ознаки, а також проаналізувати мовний матеріал, що репрезентує ці мовні особистості на сторінках публіцистичних текстів для жінок.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вербалізація образу сучасної жінки на сторінках періодичного видання сут-

тево відрізняється від мовної особистості жінки кінця XX [1], адже активізувалися нові життєві стандарти, моделі поведінки та відбувається повільна зміна гендерних ролей, що пов'язано із безмежним бажанням жінок реалізувати себе у професійній сфері так само як і у родинній. Хоча, за умов наявності гендерної дискримінації, жінки залишаються під впливом традиційної суспільної думки, що бути успішною жінкою – значить бути чоловікоподібною.

Ми погоджуємося з думкою О. Кісь та Ю. Маслової про те, що з проголошенням незалежності країни образ матері, що працює, відходить вже на задній план, його замінює образ Березини, який зосереджує у собі образ матері, хоронительки домашнього затишку, опікунки дітей та чоловіка [2; 3; 4].

Особливості ментальності українців мають яскравий вияв у традиційно-побутовій системі. Українська сім'я відіграє значну роль у формуванні українського характеру та менталітету, оскільки йде мова про вплив родинного життя, сім'ї на формування рис національного характеру

Материнство – одна з головних репрезентацій жінки в соціумі. Традиційно, в українській ментальності пошана до матері є таким же священним почуттям, як і любов до Батьківщини. Ніжне любовне ставлення до матері знайшло відображення у великій кількості звертань до неї: мама, матінка, неня, ненька, матуся. Образ матері часто забарвлений пісним ліризмом, який розкривається через змаловання її материнської любові до дітей (наприклад, у статтях «Я не усвідомлювала масштабів материнської любові», «Завдяки дітям я зрозуміла, що таке вічне життя»).

Показовим для мовної особистості сучасної жінки є той факт, що вона може відчувати себе щасливою тільки в тому випадку, якщо вона однаково реалізує себе у професійній та родинній сфері (наприклад, стаття «Я – щаслива!»; «Коли знаходиш свою дорогу, усе починає виходити», «Неслабка стать»).

Сучасна українка береться за кілька соціальних ролей з надзвичайним ентузіазмом, реалізуючи себе відразу у різних сферах діяльності, як, наприклад, піар, блогерство та телевізійна кар'єра: «Я вільна молода жінка з величезною жагою до життя», — описує себе Катерина, піарниця, ведуча YouTube-шоу «ЕБАУТ» та інфлюенсерка [5].

Все більше журнал висвітлює досвід успішних жінок-підприємців, які демонструють традиційно чоловічі якості характеру: рішучість, безкомпромісність, жорсткість та інші. Саме такими виступають героїні журнальних статей: «Клуб розвитку жіночого лідерства», «Наважитися на власну справу», «Втілюємо ідею в реальність», «Соціальний бізнес»). Підтвердженням цього факту є Даша Кацуріна — талановита українка, мама двох дітей, засновниця бренду Katsurina та співзасновниця київських ресторанів «Китайський привіт», «Японський привіт», «Тайський привіт» та «В'єтнамський привіт»: «Керування ресторанами, дизайнерська справа та батьківство — усе це Даша вміє успішно поєднувати та не планує зупинитися» [6].

Враховуючи все це, жінки хочуть все ж таки залишатися жінками та виконати своє природне призначення (наприклад, у статті «І щоб квіти дарував...», «Місія жінки – примножувати життя»). Даша Кацуріна у статті «Сучасний портрет нації» підкреслює, що саме їй допомагає йти уперед: «Мої діти — моя головна мотивація. Їх потрібно годувати, навчати та любити. Я не можу собі дозволити зупинитися» [там само].

Традиційно науковці ще виокремлюють образ жінка – Барбі та жінка – феміністка, але наші матеріали періодичних видань їх вербалізацію не продемонстрував, що пов'язано, очевидно, з аудиторією та тематичною установкою журналів, які були проаналізовані нами.

Отже, розглянемо детальніше кожну з іпостасей мовної особистості сучасної української жінки.

Як вже відмічалось, актуалізація природного призначення жінки відбувалась на початку перебудови у Радянському Союзі. Ідея повернення жінки в сім'ю мала слугувати ідеології та розв'язання економічних проблем. В українському суспільстві періоду незалежності величезної популярності набуває ідея Березини, на якій уперше звернула увагу в українській науковій думці С. Павличко у статті «Прогрес затримується: консервативні лики жінок в Україні», опублікованій у польському виданні, згодом був розроблений В. Агеєвою [7], О. Кісь [8], В. Сліпчук [9]. О. Кісь підкреслює, що цей образ був сконструйований цілком штучно на початку незалежності України. На сторінках ЗМІ з'являється образ – символ жінки-матріарха [8], вічний образ матері, хранительки домашнього затишку, опікунки дітей та чоловіка. Тобто цей образ Березини зосереджує в собі декілька складових.

По-перше, це сакралізація материнського призначення, яка має всебічно опікуватися дітьми: «Будь земною, ніжною, святою/ Із дитям вселенським на руках» [10, с. 5]; «Ще й мамина ласка / Нас гріє усіх. / Чому так багато / У мамі тепла?» [11, с. 15]; «Після появи на світ первістка жіночі руки любовно оздоблюють подушечку для нього або рушничок» [12, с. 4]; «О мамо, мамо, ми всі пам'ятаємо, / Що в кожного з нас ти одна і свята»; «... найсильніша, і найсвятіша – / То є материнська любов» [13, с. 10]; «... скільки в них (руках) тепла, ти відчуваєш? / Коли в зимову пору при свічах / Ти до грудей їх ніжно пригортаєш, / І сльози виступають на очах... / Що варті руки жінки? / Розумієш? У них життя закладено зерно. / Тож бережи ти їх, якщо зумієш, / Вони дарують світові добро» [14, с. 10].

В наведених прикладах помічаємо такі мовні засоби репрезентації жінки-матері: повсякчас вживаються епітети (земна, ніжна, свята); використовується найвищий ступінь прикметників для підсилення значення материнського призначення (найсильніша, найсвятіша); превалюють словосполучення з поетичним забарвленням (мамино тепло; мамина ласка; материнська любов); зустрічаємо звертання: мамо, матусе.

Фраземи – брати у жіночі руки, бачити сліди жіночих рук вживаються у текстах з характерними аксіологічними складниками: надійні, дбайливі. Жінка, що бере справу до своїх рук, – це лінгвокультурний показник сили та всебічної опіки: «... Що варті руки жінки? / Чи не час На них звернуть увагу? / Це руки жінки, чуєте? Вони Вас колихали ніжно до півночі, / обіймали, пестили, коли / Від сліз дитячих утирались очі. / Натруджені були вони в полях, / Виймали теплий хліб із печі...» [14, с. 10].

Тексти статей демонструють також асоціативно-образний зв'язок жіночої внутрішньої сили й впевненості зі зовнішньою витонченістю й тендітністю: «Не буду на плечах тримати Світ. / Я по природі маю бути тендітна. / Я цей світ тримала стільки літ, / А вдячності – і натяку не видно!» [15, с. 8].

У статті під назвою «Для матері син – найрідніша людина» (рубрика «Нам пишуть») чоловік розповідає як несподівано дізнався, що він «не рідний син у цьому домі». Не дивлячись на

те, що його любили як рідну дитину, він все одно хоче знайти свою «рідну матусю». Він звертається до неї дуже поетично та з любов'ю: мамо-матусю, рідна матусю, рідна мамо, мамо, котра мене народила, жінка, що дала мені життя [15, с. 8].

По-друге, невіддільною складовою є виконання обов'язків господині і берегині домашнього вогнища: «Господині прагнуть навести лад у своїх оселях, щоб зустріти свято у чистоті й затишку» [16, с. 12]. Господиня, яка може дістати все: «Зв'яжемо сукню, звичайно, якщо дістанемо нитки... А такі дістанемо!» (лексема дістати/діставати вживається у значенні 'Здобувати, відшукувати що-небудь, долаючи труднощі' [17, с. 228]). За часи незалежності текстильна промисловість, як і багато інших, зазнала руйнівного впливу. Протягом 1991–1999 рр. текстильна галузь пережила глибоку кризу. В'язаний одяг у важкому економічному становищі був найдоступнішим: «У трикотажі стільки лагідності! Він завжди модний» [18, с. 2].

На жінку покладалося багато хатньої роботи, тому часу на себе майже не залишалося: «Ваша краса потребує трішечки зусиль» (Рубрика «Косметика») [19, с. 10]; «Щоб цвів рум'янець на щоках» (рубрика «Природа лікує»).

Але часи змінюються і сучасні жінки вже не бажають перевтомлюватися хатньою роботою: «Краще бути спокійною мамою, аніж утомленою господаркою» [20, с. 5].

На сторінках журналу «Жінка» прослідковуємо естетизацію мовної особистості – матері, яка характеризується і вербалізується з винятковою любов'ю та пошаною. Так, наприклад, у статті під назвою «Материнська криниця» (рубрика «Силуети») розповідається про фільмування фільму «Мати», де йдеться про мати Василя Сухомлинського: «Мати з інтересом, як б сказала, шанобою – бо ж робота! – спостерігає за клопотами знімальної групи. – Спасибі вам, синочки. Вона вимовляє це слово так, наче ми й справді її сини. Такі ж почуття синівської вдячності виникали й у нас. Усі ці дні, поки йшли зйомки, перед нами невідступно вставали образи наших матерів» [21, с. 7]. Недарма, в назві статті є символ криниці, що виступає символом святості, чистоти й високої духовності. Також вважається, що вона духовно зв'язує батьків і дітей.

У статтях «Народження сина важливіше за медаль», «Сім'я – це моє все», «Мама може все» і «Завдяки дітям я зрозуміла, що таке вічне життя» (інтерв'ю О. Фреймут) вербалізується мовний образ успішної жінки, яка поєднує кар'єру з материнством. Ганна Різатдінова впевнена, що «після народження дитини просто стала ще щасливішою» [20, с. 5], адже виконала жіноче призначення й не покинула своєї кар'єри.

Тим самим на сторінках журналу «Жінка» спостерігаємо актуалізацію типу соціально активної жінки-матері. Статті не тільки розповідають про досвід зірок, але й дають конкретні поради, а саме лайфхаки успішних мам. Лексема лайфхак пішло від слова лайфхакінг (life hacking) – це сленговий термін, що означає деяку хитрість або корисну пораду, яка допомагає розв'язувати побутові проблеми, тим самим заощаджуючи час. Це набір методів і прийомів «зламу» навколишнього життя для спрощення процесу досягнення поставлених цілей за допомогою різних корисних порад і хитрих трюків. Зазвичай лайфхакер не створює нових методик, а просто використовує вже наявні. Українські еквіваленти цього слова — «кмітливість», «рецепт», «знахідка».

В Україні все ще домінує рольовий прояв «працюючої матері» [22, с. 55], що передбачає обов'язковість суспільно-ко-

рисної праці та виконання функцій матері, як природного призначення жінки.

Наприклад, у статтях «Як мамі не припинити бути собою у декреті», «Декрет чи кар'єра» та «Working moms» розповідається про важкість поєднання материнства і професійної самореалізації. Самореалізації жінки часто заважають традиційні уявлення про гендерні ролі [23]. Психоемоційна література описує приклади рольових конфліктів у жінок, зайнятих у професійній сфері, які спричинені «почуттям провини працюючої жінки».

Вважається, що занадто велика залученість до роботи не відповідає традиційній жіночій ролі, тому жінки, що працюють, часто відчують тривогу та почуття провини. Можливо, такі почуття, а також те, що разом із важкими обов'язками керівника жінка повинна нести на собі ще й сімейні та домашні турботи, змушують багатьох жінок обирати такі шляхи розвитку кар'єри (часто їх називають «мамини шляхи»), які б звели до мінімуму всі ці розбіжності.

Приміром, В. Хамайко, телеведуча і багатодітна мати, дає кілька порад жінкам: «Щоб не «зависнути» лише на материнстві, потрібно завжди думати про власний розвиток і виділяти в планах на день місце для себе...» [20, с. 3].

М. Боржемська, тренер проєкту «Зважені та щасливі» також виказує схожі думки: «... не засиджувалася в декреті, оскільки в мене не було ні часу, ні можливості, тож уже через місяць працювала» [20, с. 3]. Так, Н. Мейхер каже, що у неї не було жодних сумнівів щодо того, «чи затримуватися в декреті...» [20, с. 3].

Показовими є словосполучення, які використовують тут жінки: не «зависнути» лише на материнстві (Зачепитися, триматися за що-небудь [17, с. 48]); не засиджуватися в декреті (Довго перебувати де-небудь [17, с. 304]); не затримуватися у декреті (Продовжувати перебувати, залишатися ще на якийсь час де-небудь [17, с. 360]). Спільне значення, яке об'єднує ці лексеми – перебувати десь більше, ніж треба, тобто задовго.

Висновки з дослідження та перспективи подальших пошуків.

Отже, з прикладів стає очевидним той факт, що мовна особистість жінки-матері перших років після проголошення незалежності України суттєво відрізняється від більш сучасного мовного портрета. Сучасні жінки успішно само реалізують себе в кількох сферах життя і тільки в цьому випадку вважають себе щасливою жінкою. Ця ситуація вербалізується у текстах статей за допомогою використання форм складених дієслівних присудків, де основним компонентом виступає інфінітив і називає конкретну дію, а допоміжне дієслово передає граматичне значення: потрібно годувати, потрібно навчати; потрібно любити; не можу дозволити зупинитися... Героїня інтерв'ю пояснює, що «... українка дорівнює слову «сміливість»! Ми надзвичайно сміливі жінки, які за свою країну, дітей, чоловіків, батьків і рідних підуть до кінця...».

Таким чином, проаналізований матеріал дозволяє зробити висновок: базовою моделлю сучасної української жінки є індивідуалізована жінка, яка прагне поєднувати природне призначення жінки-матері, Берегині і професійну успішність, суспільне визнання своїх інтелектуальних здібностей. Сучасні жіночі видання намагаються показати мовну особистість української жінки у всьому розмаїтті її комунікативних, психоемоційних, емоційних та інших виявів, і ця презентаційна полісемантичність відбивається і в мовному конструюванні, яке

синтезує всі виражальні засоби національної мови та її впливовий потенціал.

Перспективними в цьому плані вважаємо подальші дослідження мовної особистості української жінки на матеріалі інших сучасних періодичних видань для жінок.

Література:

1. Ульянова В. О. Мовна особистість української жінки радянських і пострадянських часів (на матеріалі періодичних журнальних видань) [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. Одеса, 2020. 20 с.
2. Кісь О. Моделі конструювання гендерної ідентичності жінки в сучасній Україні / І. 2003. № 27. Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n27texts/kis.htm>
3. Кісь О. Повертаючи власне минуле: жіноча історія як джерело сили для сучасного жіночого руху в Україні. Міжнародний жіночий день – історія у фотографіях. К., 2010. С. 15.
4. Маслова Ю. П. Моделі гендерної ідентичності жінки в сучасній Україні (на матеріалах друкованих ЗМІ). Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Кам'янець-Подільський : Аксіома. Вип. 20. 2009. С. 425–436.
5. Жіночий журнал ELLE Україна. 2022. Сучасний портрет нації. Інтерв'ю К. Мотрич. URL: <http://bit.ly/3IRcsPq>
6. Жіночий журнал ELLE Україна. 2022. Сучасний портрет нації. Інтерв'ю Д. Кацуриної. URL: <http://bit.ly/3ZjgCot>
7. Павличко С. Фемінізм / Передм. В. Агеєвої. К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. С. 61.
8. Кісь О. Р. Жіноча історія як напрямок історичних досліджень: становлення феміністської методології. Український історичний журнал. 2012. № 2. С. 159–172.
9. Слінчук В. Мовностилістичні засоби творення гендерних образів молоді (за матеріалами друкованих мас-медіа) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08. К., 2006. 20 с.
10. Жінка. 1997, №5. с. 5.
11. Жінка. 2013, № 3. с. 15.
12. Жінка. 2014, № 2. с. 4.
13. Жінка. 1998, № 3. с. 10.
14. Жінка. 2012, №9. с. 10.
15. Жінка. 2004, №9. с. 8.
16. Жінка. 2001, №4. с. 12.
17. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ – Ірпінь : ВТФ Перун, 2005. 1728 с.
18. Жінка. 1996, №10. с. 2.
19. Жінка. 1994, №5. с. 10.
20. Жінка. 2019, №5. с. 3–5.
21. Жінка. 1994, №5. с. 7.
22. Грабовська І. Проблеми та перспективи жінки в сучасній українській політиці. Сучасність. 2001. № 6. С. 54–59.

23. Літвінова О. В. Проблема поєднання професійних та сімейних ролей у кар'єрно успішних жінок. Гендерна проблематика та антропологічні горизонти : матеріали II Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Острог, 16–17 берез. 2012). Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2012. С. 71–75.

Bondarenko O., Myronova L., Ulianova V. Peculiarities of verbalization of the idea of a modern Ukrainian woman in periodicals

Summary. The article analyzes the peculiarities of the manifestations of the linguistic personality of a modern Ukrainian woman in periodicals for women. Linguistic personality feels the direct influence of extralingual factors, and this influence is reflected in texts, in particular, in Ukrainian-language periodicals, where a wide range of value orientations, gender prejudices and stereotypes of different eras are fixed. Modern women's publications try to show the linguistic personality of a Ukrainian woman in all the variety of her communicative, psychomental, emotional and other manifestations, and this presentational polysemanticity is also reflected in the language construction, which synthesizes all expressive means of the national language and its influential potential.

The linguistic material of periodicals made it possible to describe the linguistic personality of a modern Ukrainian woman, to reveal her characteristic features on the pages of journalistic texts for women. We discovered, firstly, that modern women successfully realize themselves in several spheres of life and only in this case consider themselves a happy woman, which is reflected in various linguistic means: the use of compound verb predicate forms, where the main component is the infinitive and names a specific action, and the auxiliary verb conveys the grammatical meaning: it is necessary to feed, it is necessary to teach; need to love; can't let it stop.... Secondly, the image of Patroness appears on the pages of the mass media, which concentrates several components: the linguistic personality of a mother, who is characterized and verbalized with exceptional love and respect, and a "working mother", which implies the obligation of socially useful labour and performance of mother's functions, as the natural purpose of a woman.

Having analysed the language material of periodicals for women, we concluded that the basic model of a modern Ukrainian woman is an individualized woman who strives to combine the natural purpose of a woman-mother, Patroness, with professional success, public recognition of her intellectual abilities.

Key words: linguistic genderology, linguistic personality, official ideology, Ukrainian woman, gender prejudices, stereotype, mentality, working mother, image of Patroness, periodicals for women.